

HEMSLÖJD

SNILLE OCH SMAK
NR 3 • 2020
95 SEK
139 NOK
14 EURO

TIDSAM 9095-03

03

7 388909 509507

RETURVECKA 32

*»Jag vill knocka alla
med hur mycket
mönster som helst.«
Wanja Djanaieff sätter
färg på världen.*

Inspiration

*En fågel av en fjäder.
Tryckt 1968 på Alingsås
bomullsväveri.*

Hylla hasseln
Proffsens kom igång-tips
Killen med kilt
Otippade stygn på jobbet
Kantha mera
Sommarens blombroderi
Ett fönster mot himlen
Tälj en tuta!

Hur kommer det sig att akademien ofta betalar de kollegor som bidrar till teoretisk kunskap, men har tagit för vana att få gratis tillgång till hantverkarens expertutlåtanden? frågar Katarina Botwid med eftertryck. Hon arbetar på att förändra det. Hantverkskompetens är expertkunskap bland annan och bör så behandlas, betonar hon.

Vägen till FRAMGÅNG

Att murare, snickare och skräddare behöver ha hantverkskunskap är givet. Men det finns också andra yrken där slöjdkunskande är en förutsättning.

Träffa teoretiker med fingerspetskänsla.

**Text Malin Vessby Foto Fredrik Jalhed,
Jesper Klemmedsson och Martin Gustavsson**

– IRRITATION! Det var det som drev mig till att bli arkeolog, säger Katarina Botwid.

Hon har just slagit upp dörren till sin verkstad och labb i centrala Malmö. På en vit hylla, under skarpt lampljus ligger skärvor av en 5000 år gammal kruka som hon ska rekonstruera. En meter därifrån står en drejskiva, med lergodsleran framplockad. Närmast blir det muggar till ett friluftsmuseum.

Hon berättar om 1990-talet och upprördheten.

Hon var färdigutbildad keramik, med en magister i keramik från Högskolan för design och konsthantverk i Göteborg när ilskan slog till med full kraft. Känslan drabbade henne under besök på ett par av landets stora museum. Bakom glasen i montrarna stod urgamla byttor, krukor och pottor som hon förälskat slukade med blicken. Bredvid satt lappar som beskrev keramiken. Katarina Botwid bara gapade. »Oidentifierat keramiskt föremål«, kunde det stå.

– Men det stämde ju inte! Med min keramikerutbildning i botten

hade jag en massa att säga om kärnen i montrarna, säger hon bestämt och berättar att inte minst hennes examensjobb från HDK hade gjort sitt för den saken. Till slutpresentationen hade hon fördjupat sig i olika forntida bränningstekniker. Och sin keramikhistoria kan hon.

Raskt skyndade Katarina Botwid ner till receptionen och erbjöd sin hjälp. Hon skulle kunna bistå museet med att analysera både bränningsmetoder, tidsperioder då olika tekniker använts och sannolika tillkomstplatser, förklarade hon glatt och började beskriva en fyrkantig kärlform som hon sett bakom glasen, ett drejat pottkakel som suttit på en biläggargugn, en föregångare till kakelugnen, men som på museet kallades oidentifierat. Sannolikt var den gjord i Tyskland på 1600-talet, förklarade hon.

I en annan monter hade hon sett den missvisande formuleringen »svartbränt«, om gods som uppenbart var bränt med helt andra metoder.

Men receptionisten skakade på huvudet. Detsamma gjorde de

museitjänstemän som hon senare kontaktade.

Och där rann droppen över kanten.

Om en kompott av upprördhet och kunskapstörst kan vara drivkraft nog att skaffa sig ytterligare en femårig utbildning, så var den det den här gången. På ren envishet bestämde sig Katarina Botwid för att bli arkeolog. Och inte nog med det. 25 år efter droppen på museet kom hon också att disputerar på en avhandling i praktisk arkeologi, som med tiden skulle komma att prisas som pionjärbete av Kungliga humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. I sin banbrytande bok visade hon bland annat hur hantverkare och yrkesgrupper med djup teknik- och materialkunskap, kan tillföra insikter till arkeologin som aldrig skulle kunna gå att läsa sig till.

HON SLÅR SIG NER vid drejskivan och dunkar en lerklös på plats. Rakt på sak konstaterar hon att olika perspektiv ger olika insikter, det är inte konstigare än så.

– Det är vad min forskning hand-

A woman with dark hair, wearing a black and yellow checkered jacket, is seated and working on a large, traditional wooden loom. The loom is made of dark wood and has many threads stretched across it. A bright light source is positioned above the loom, creating a strong glow and casting shadows. The background shows a workshop or laboratory setting with shelves and other equipment. The overall atmosphere is focused and artistic.

Systematik, forntida vävbindningar och extremmoderna material. I handvävningslabbet på Textilhögskolan i Borås ägnar sig doktoranden Carin Backe åt banbrytande textilforskning vid en manuell vävstol från AK:s snickeri i Öxabäck.

»Det traditionella möter forskningsfronten. Här kan en vävstol som till synes representerar en urgammal teknologi, öppna vägar till något helt nytt.«

lar om. Att vi också bör ta vara på hantverkarens perspektiv och djupa expertis för att kunna ge en så fullständig bild som möjligt av hur människor har levt och verkat förr. Att vetenskapen borde värna om alla pusselbitar.

PÅ TEXTILHÖGSKOLAN i Borås har doktoranden Carin Backe just slagit sig ner vid vävstolen. Dagens variant är halvdigital. Bindningen kan programmeras in men hon sköter själv trampor, väftinlägg och slagbom.

Den urgammala vävtekniken till trots, är det nydanande studier hon ägnar sig åt, kopplade till den Smart textiles-forskning som på senare år gjort Högskolan i Borås känd över världen. Målet är helt nya sorters tyger.

– Textila muskler, säger Carin Backe när hon ska förklara vad hennes arbete kan komma att leda till.

Kanske kan de textilier som hon jobbar med i framtiden bli high tech-hjälpmiddel till människor i behov, säger hon. Kanske kommer tygerna till exempel kunna trycka till på diverse ställen på en bärarens kropp eller röra sig på olika vis, för att skicka signaler som – exempelvis – kan hjälpa en synskadad människa att navigera. Eller något helt annat.

Flera av de material som hon undersöker har aldrig använts i väv- eller stickningssammanhang tidigare. Dit hör bland annat *jongel*, ett stoff som kan transportera laddning och *PEDOT:PSS/Ppy*, en elektriskt ledande polymer.

– Med nya material kan man hitta

nya egenskaper också i grundbindningar som är tusentals år gamla, förklarar Carin Backe, som i grunden är textilingenjör. Numera präglas hennes dagar mest av vetenskaplig litteratur och experiment.

– Jag sitter vid vävstolen och testar systematiskt olika bindningar och material för att se vilka kombinationer som kan skapa förutbestämbara rörelsemönster.

Det är ofta ytterligheter som hon låter mötas i vävstolen. En teknik som befrämjar rörelser i en specifik riktning kan ställas mot en vävkonstruktion som istället låser vissa partier.

– Eller så kan jag skapa två segment i ett tyg genom att låta ett hårt packat parti möta ett som är lösare vävt. Då kan det hända något vid fogen. Kanske kan en textil, som vid första anblick ser ut som en duk, följa ihop sig av egen kraft.

Tidigare forskning om vävning, har ofta handlat om att ge tyger ett visst utseende, fall eller kvalitet. Eller så har man kanske strävat efter att de ska stå bra emot väder och vind. Det här är något annat, förklarar hon.

– Det traditionella möter forskningsfronten. Här kan en vävstol som till synes representerar en urgammal teknologi, öppna vägar till något helt nytt.

Nils-Krister Persson fyller i. Han är docent i textilteknologi och Carin Backes handledare. Forskningen vid Textilhögskolan skiljer sig från en stor del av annan Smart textile-forskning runt om i världen, betonar han; i Borås är djupt yrkeskunnande inom textilområdet en avgörande komponent. På andra håll gör

okunskap om textila tekniker och textilt utövande lätt att forskare kan behandla tyg som *ett material*, trots att olika tyger skiljer sig radikalt från varandra, med helt olika egenskaper och kvaliteter.

– Utan hantverks- och yrkeskunskap förstår man heller inte att den textila konstruktionen är avgörande för hur något ska kännas när det så småningom ska användas, säger han och tar en medicinsk sensor som exempel. Den ska bäras mot huden och måste därför konstrueras för att kännas trevlig mot kroppen. Annars kommer ingen vilja ha den på sig.

– Vet man inte vad som skiljer textilier från varandra, kan det bli helt fel!

Själv är Nils-Krister Persson ursprungligen fysiker, även om han jobbat länge inom textilbranschen.

– Jag har en ganska bra koll på den skeptiska syn som råder bland textilt okunniga. I vetenskapliga artiklar ser jag dagligdags att det textila kunnandet förbises och det gör mig irriterad. Vi missar mycket på det viset.

MEN ÄVEN OM praktiskt handlag och erfarenheter ofta nedvärderas i dagens samhälle – se till exempel hur skolslöjdsförespråkare oupphörligen får försvara sig mot påhopp – finns också en motrörelse. Det är människorna som aktivt söker sig till hantverket. Motreaktionen syns inte minst på landets konsthantverksutbildningar. Dit vänder sig idag allt fler yrkesverkssamma akademiker.

Torleif Johansen, som varit keramiklärare på Carl Malmstens öländska hantverksskola Capella-

»Efter sju år som landskapsarkitekt hade hon börjat reflektera över att det alltid var någon annan som förverkligade hennes ritningar och idéer, och vad det kunde få för konsekvenser. »Jag ville bredda mitt seende.«

gården i decennier, menar att trenden är tydlig.

– För bara ett tiotal år sedan hade vi knappt några elever av den här typen. Idag går det nästan alltid några arkitekter, psykologer eller läkare på skolan. Jag tror att de känner ett behov av att ge plats åt de kreativa sidor som de inte får utlopp för i sina vanliga och ofta ganska uppkopplade yrkesliv, säger han.

I EN KOLLEKTIVVERKSTAD på Not Quite i dalsländska Fengersfors står landskapsarkitekten Klara Isling. Bakom henne skär en bandsåg. Det doftar trä och lite bränt. I händerna håller hon en timmerfräs. På hyvelbänken: asp.

För tre år sedan såg allt väldigt annorlunda ut.

Då satt hon vid datorn på ett vitmålat arkitektkontor i Stockholm och ritade parker, torg, gator, bostadsgårdar och lekplatser. Nu står hon på ett nedlagt pappersbruk som under det senaste decenniet bytt skepnad och blivit konstnärs- och hantverkskollektiv. Det är bara ett år sedan hon gick ut från Stenebyskolan utbildning för Trähantverk och möbelsnickeri. Efter sju år som landskapsarkitekt hade hon börjat reflektera över att det alltid var någon annan som förverkligade hennes ritningar och idéer, och vad det kunde få för konsekvenser.

Hon ville vidga sina vyer.

– Jag ville komma närmare produktionen och få större kunskap om *ett* material. Jag ville bredda mitt seende. Är man fränkopplad från materialen riskerar också det man ritat att bli det – och rent av förmedla den distansen.

Idag är det inte längre så.

Efter två år på Stenebyskolan ser hon möjligheter med trä som hon aldrig hade uppmärksammat utan tiden på möbelsnickerutbildningen. Tänk dig hantverksmässigt byggda och till platsen anpassade lekredskap i en lekpark, säger hon, eller handbearbetade träytor på möblerna vid ett torg.

Hon har också fått djupare förståelse för träets begränsningar och egenheter.

– Det är ett material som många människor har nära att relatera till. Och om man skulle använda trä på ett bredare sätt än man gör idag, skulle man sannolikt kunna skapa bättre, vackrare och mer omhändertagande rum, tror jag. Dessutom är trä en förnybar resurs.

Tillsammans med kompisarna i Hantverkskollektivet HIK sökte hon i fjol projektmedel från myndigheten Nämnden för Hemslöjdsfrågor för att under 2020 undersöka vad »arkitektonisk slöjd« kan vara. Förhoppningen är att nå fram till något nytt, i skärningspunkten mellan slöjd och arkitektur. Något storskaligt, träigt, handgjort, rumsligt.

– Det sammanhanget och de tankarna hade aldrig uppstått utan min tid på Stenebyskolan, säger Klara Isling.

Ändå är hon ännu osäker på hur hon ska »gifta ihop« slöjden och landskapsarkitekturen.

– Men genom att veta mer om något kan man hitta nya sätt att tänka på, säger hon och konstaterar att också hon noterat hur allt fler akademiker börjat söka sig mot de fysiska materialen och hantverket.

Som exempel tar hon workshops-

serien Studio in the Woods. Fröet såddes av en grupp brittiska arkitektkompisar 2005. De kände sig fjärrade från byggmaterialen och bestämde sig för att under ett par dagar lämna datorerna, ta sig ut i skogen och med regelvirke, stockar och grenar bygga och skissa i skala 1:1. De ville testa sina idéer i praktiken. Och sedan dess har undersökningsmetoden levt vidare och utvecklats. I sommar kommer eventuellt en likartad satsning att gå av stapeln i Dalsland, med en blandning av svenska och engelska arkitekturstudenter.

Just Storbritannien råkar vara ett av de länder där olika yrkens behov av praktisk kunskap ofta lyfts fram i debatten. Mest genomslag på senare tid har kanske den kirurglärare på läkarutbildningen på Imperial College i London fått, professor Roger Kneebone, som i ett inslag på BBC larmade om att dagens läkarstuderanter saknar vana att använda sina händer, att de saknar förkunskaper om hur man syr och skär. Förändringen har skett det senaste decenniet, hävdar han, och efterlyser för framtida patienters skull studenter med en större bredd i sina förkunskaper innan de antas på utbildningen. In med slöjd och kreativitet i CV:na, uppmanar han i BBC-inslaget.

– Det är både viktigt och brådskande.

I EN VERKSTAD på Södra Älvsborgs sjukhus i Borås står ortopedingenjören Boel Dittmer och arbetar på en stödskena till ett barn med CP-skada. I skåpen runtomkring ligger delar till proteser och ortoser,

Blobformer, säger Klara Isling
glatt om det träobjekt i asp som
hon jobbar med för dagen.
Tidigare var hon enbart land-
skapsarkitekt. Idag har hon även
en trähantverkarutbildning
i bagaget. Kombinationen har
bland annat lett fram till projektet
»Arkitektonisk slöjd«.

»Att plocka in hantverket som en resurs borde vara enkelt. Det är bara det att det än så länge är ovant. Jag vill bli en översättare mellan arkeologer och hantverkare. Jag tror på att bygga broar. För kunskapens skull.«

hjälpmedel som ska ersätta eller stötta olika kroppsdelar – alltifrån underarmar till hålfotsinlägg och korsetter.

Hon beskriver ett yrke i brytningstid. Tidigare gjordes det mesta för hand. Ett praktiskt handlag och gott formseende var en förutsättning. Skenor till kroppar till och med smiddes om så behövdes. Idag sker allt mer med datorbaserade lösningar. Kroppsskannern går varm. Och inget fel med det, menar Boel Dittmer. Bara man inte kastar ut barnet med badvattnet.

– Vad av det gamla är sådant som vi behöver hålla fast i för att inte riskera att förlora något viktigt? Sånt funderar jag på, säger hon och konstaterar att skannern heller inte klarar allt ännu.

– Ska du till exempel göra en avgjutning av en spastisk patients fot, kan du inte dataskanna den. I dagsläget bygger den tekniken på att kroppen är stilla. Så ännu måste du jobba *hands on*.

Själv har Boel Dittmer alltid använt händerna. På fritiden har hon stickat och hållit på med medeltida hantverk. Som ung gick hon slöjdlinjen på Kävesta folkhögskola – och föräldrarna har får. Utan den bakgrunden tror hon inte att hon efter 22 år som ortopedingenjör skulle ha sökt pengar för att under ett år undersöka ullens potential inom sitt yrke.

Det är nu just vad hon gjort.

Hon tar som exempel några ortoser för barn som hon ofta jobbar med. Det är stödhöljen av plastmaterial som kan behövas till en svag eller skev fot. Inuti används i allmänhet en strumpa stickad av ett

syntetmaterial, tänkt att vara extra bra på att få svett att dunsta. Men teorin är bättre än praktiken. Efter som det sitter ett plastskal runt foten kan svetten ändå inte slippa ut och fötterna i kapseln blir plaskvåta.

– Då började jag tänka på ullen. Den suger ju så bra. Borde strumporna helt enkelt vara av ull istället?

Ingen revolutionerande tanke, kanske. Men utan sin bakgrund i hemslöjdsrörelsen och med sitt grundmurade intresse för naturmaterial, tror hon inte att hon grunat vidare på ullens potential och valt att ta med sig tankarna till high tech-miljön på jobbet. Vad året av ullundersökningar mer ska leda till vet hon inte än, men hon känner sig nyfiken.

I MALMÖ HAR Katarina Botwid börjat packa ihop för dagen. Ett trettiotal nydrejade lergodsmuggar torkar långsamt på lösa brädor.

Numera står det keramikarkeo-

log på hennes visitkort – trots att ämnesområdet än idag inte är en etablerad gren inom vetenskapen. Men skam den som ger sig.

Medan hon drar ett par drag med svabben över golvet berättar hon entusiastiskt om forskning vid *Centre for textile research* vid Köpenhamns universitet. Där valde för ett antal år sedan textilforskare att låta upprepa undersökningar som arkeologer tidigare gjort. En gick ut på att ta reda på hur lång tid det kan ha tagit för vikingar att göra segel till sina båtar. Arkeologerna hade gått handgripligt till väga och själva arbetat vid vävstolar och spunnit garn på sländor. Textilforskningsinstitutet anlidade istället erfarna hantverkare. Och skillnaderna i arbetstid var slående. De garvade spinnarna och vävarna jobbade betydligt snabbare än arkeologerna.

Katarina Botwid ler glatt. Exemplet är talande. Man är expert på olika saker och inom hantverkssvärlden finns en enorm resurs för vetenskapen att dra nytta av.

– Men det innebär inte att experimentell arkeologi görs i onödan. Efter den studien vet vi att det för nybörjare kan ta tre till fyra år att göra ett vikingasegel.

Hon vrider ur en wettexduk, drar igång drejskivan och låter skivan snurra sig ren mot disktrasan.

Hennes mission kvarstår.

– Att plocka in hantverket som en resurs borde vara enkelt. Det är bara det att det än så länge är ovant. Jag vill bli en översättare mellan arkeologer och hantverkare. Jag tror på att bygga broar. För kunskapens skull. *